

NAVOIYNING UCH VASIYATNOMASI

Hakimova Diloromxon

Namangan viloyati Uchqo`rg`on tuman

2-kasb-hunar maktabi maxsus fan o`qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada Navoiyning uch vasiyati hamda “Lisonut-tayr” masnaviyisi haqida so`z boradi. Aynan Navoiy keksaygan vaqtda qanday faoliyat olib borganini haqida ma`lumot beriladi.

Kalit so`zlar. Lisonut-tayr”, Simurg`, Husayn Boyqaro, ko`ngil, ranj, xatm qilmoq, ”Muhokamatul-lug`atayn”, madh, she`r, turk ulusi.

Samarqand qo`ldan ketgan bir vaziyatlar... Navoiy faqat tundagina ishlaydi, kunduzi esa mamlakat ishlari bilan band bo`lardi.

Navoiy yangi-yangi rejalar bilan band edi, ammo Sulton Husaynga madh oqishni tark etmagan bir vaziyat.

Navoiyning yaratayotgan asarlari kelajak avlodlar uchun huddi vasiyatnomadek tuyilardi. U keksalik chog`ida “Xazoyin ul-maoniy”ni 1498-yilda tugallagan. Bu asarlar shoir haqidagi avtobiografik asar hisoblanadi.

904-hijriy, milodiy 1499-yilda Navoiy “Lisonut-tayr”ni yozdi. Bu shoirning o`z bolaligi davridan beri ko`ngilga tugib yutgan orzusining ro`yobga chiqishi edi. Asarda haqiqatni o`rnatuvchi Simurg` qushini axtarib uzoq va azobli yo`lga chiqqan qushlar tilidan turli masalalarga javoblar aytiladi. Bu javoblardan eng muhimi shuki, ming azobdan keyin bu qushlar-axtarganlari Simurg` o`zlaridan boshqa hech kim emasligini payqaydilar.¹

“Qilib Simurg` o`ttiz qush havas, o`zlarini ko`rdilar ul si murg` bas”.²

Navoiy o`zi “Lisonut-tayr”ni, bundan avvalroq 1496-yilda yozilgan va o`tmishning eng ko`zga ko`ringan mutasavviflariga bag`ishlangan “Nasoyim ul-muhabbat” (“Muhabbat shabadalari”) kitobi bilan bir qatorda, “haqiqat sirlarini majoziy suratda ko`rsatib berguvchi” asar deb hisoblar edi. “Muhokamatul-lug`atayn” dan: “Chun “Lisonut-tayr” ilhoni (kuylari) bila tarannum tuzupmen, qush tili ishorati bila haqiqat asrorini majoz suratida ko`rguzupmen”

¹ Navoiyning qalb daftari. Izzat Sulton. T. “G`afur G`ulom nomidagi badiiy adabiyot nashriyoti. 1969-yil. 383-384-betlar.

² Navoiy. “Xazoyin ul-maoniy” 1498-yilda yozilgan.

Asar qay tarzda yozildi-yu, Navoiy endi, keksayganda qanday ishlar edi?

“Lek chun yodimda erdi ul kalom,
Yoshurun takror etar erdim mudom.
Ondin o`zga so`zga maylim oz edi,
Qush tili birla ko`ngul hamroz edi.
Turk nazmida chu men tortib alam,
Ayladim ul mamlakatni yakqalam.
To`rt devon birla nazmi panj ganj,
Dast berdi chekmayin anduhu ranj.
Nazmu nasrim kotibi taxminshunos-
Yozsa, yuz ming bayot etar erdi qiyos...
Oqibat ko`rdimki umr aylar shitob,
O`lsamu, qolsa deyilmay bu kitob...
Oltmishqa umr qo`yg`onda qadam,
Qush tilni sharh etkali yo`ndim qalam...

Navoiy turkiyda ulug`vor adabiyot yaratgan bo`lsa ham, uning milliy adabiyot uchun kurashi zamona shoirlarining ko`pchiligi tomonidan qadrlanmadi.

Avliyo endi o`z ijodiy qahramonlarining ahamiyatini nazariy nazariy jihatdan asoslashga va zamona ham kelajak shoirlariga turkiy she`riyat uchun kurashni davom ettirishni vasiyat qilib qoldirishni vasiyat qilib qoldirishga qaror qiladi.

“Muhokamatul lug`atayn”da fors tilini yerga urmagan holda turkiy til bilan chog`ishtiradi. O`zi ham fors tilida ko`plab asarlar bitganini faxrlanib yozadi.

Navoiy vafotidan oldin ikki oycha ilgari tamomlagan asari “Mahbubul-qulub” (“Qalblarning do`sti”, “Ko`ngillarning sevgani”)dir. Shoir ushbu kitobi orqali jamiyatning hamma sinf va tabaqalariga baho berib chiqadi, davrning hamma yirik falsafiy va axloqiy masalalariga o`z qarashini ifoda etadi. Bu kitob Navoiyning uzoq, mashaqqarli va rohatbaxsh onlarga boy hayotida orttirgan tajribasining “qaymog`”i edi.

Buyuk shoir va davlat arbobi hayotining aldoqchiligi va “har ishda zabunliq” qilgani haqida so`zlar ekan, bundan dastavval uning o`z siyosiy faoliyatidan kutgan umidlarining puchga chiqqanini tushunish kerak, albatta. “Mahbub ul-qulub”da Navoiyning podshohlar masalasiga bir necha bor qaytishi va har safar achchiq-achchiq xulosalar chiqarishi ham shu fikrlarni tasdiq etadi. Podshohlarga yaqin bo`lishni istamoq-o`z o`limi uchun balo tiyg`ini ravo ko`rmakdir. Podshoning

kulishlari chaqmoqqa o`xshaydi:yorug`ligi befoyda,ammo kuydirishi tirik tandan asar qoldirmaydi”³

Alisher Navoiy o`zbek adabiyotining qaysi joyida bo`shliq yoki yetishmovchilik sezgan bo`lsa,ijod tajribasi bilan o`sha bo`shliqni to`ldirib,kamchilliklarga chek qo`ygan.⁴

Foydalanilgan asarlar:

- 1.Izzat Sulton.”Navoiyning qalb daftari”.T.G`afur G`ulom nomidagi badiiy adabiyot nashriyoti.1969-yil.
- 2.Alisher Navoiy.”Xazoyin ul-maoniy”.1498-yil.
- 3.Ibrohim Haqul.”Tasavvuf va she`riyat”.T.G`afur G`ulom nomidagi nashriyot-matbaa birlashmasi.1991-yil.

³ “Mahbub il-qulub”.Navoiy.Porso Shamsiyev hozirgi o`zbek tiliga ko`chirgan.

⁴ Hayitmetov .”A.Navoiy lirikasi”.Toshkent,1961-yil,52-bet.